

האדם הגדול בענקים

מים ראשונים: בפרשת חיי שרה אנחנו נפרדים לא רק משרה, אלא גם מאברהם, ככתוב: "וְאֵלֶּה יְמֵי שָׁנֵי חַיֵּי אַבְרָהָם אֲשֶׁר חִי מֵאֵת שָׁנָה וְשִׁבְעִים שָׁנָה וְחֲמֵשׁ שָׁנִים: וַיָּגֹעַ וַיָּמָת אַבְרָהָם בְּשִׁיבָה טוֹבָה זָקֵן וְשִׁבְעַת וַאֲסָף אֶל עַמּוּ" (בראשית כה ז-ח). לפיכך בחרנו להידרש בפרשה זו, במעין דברי הספד ופרידה, לתואר שהצמיד לו המדרש "האדם הגדול בענקים". אך אברהם כדמות וסמל לדורות "האדם הגדול בענקים" ממשיך ומלווה את עם ישראל לדורותיו וחלקים גדולים מהאנושות, עד ימינו אנו.

וַיְבָרְכֵהוּ יְהוָשֶׁעַ וַיִּתֵּן אֶת חֲבֵרוֹן לְכָלֵב בֶּן יִפְנֶה לְנַחֲלָה: עַל כֵּן הָיְתָה חֲבֵרוֹן לְכָלֵב בֶּן יִפְנֶה הַקְּנִזִּי לְנַחֲלָה עַד הַיּוֹם הַזֶּה יַעַן אֲשֶׁר מָלֵא אַחֲרָי ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל: וְשֵׁם חֲבֵרוֹן לְפָנִים קָרִית אַרְבַּע הָאָדָם הַגָּדוֹל בְּעַנְקִים הוּא וְהָאָרֶץ שְׁקֵטָה מִמְּלַחְמָה: (יהושע פרק יד פסוקים יג – טו).¹

רש"י יהושע פרק יד פסוק טו – פשט הפסוק

האדם הגדול בענקים הוא - אביהם של אחימן ששי ותלמי - ארבע היה שמו. דבר אחר: על שם האב וג' בנים שכן קורא אותם ילידי הענק.²

ירושלמי שבת פרק טז הלכה א – האדם הגדול בענקים

א"ר יהושע בן לוי: הוּא אַגְדַּתָּא הַכּוּתְבָה אִין לּו חֲלָק. הַדּוּרְשָׁה מִתְבַּרְךְ³ הַשּׁוֹמְעָה אִינוּ מִקְבֵּל שְׂכָר. א"ר יהושע בן לוי: אַנָּא מִן יוֹמוֹי לֹא אִיסְתַּכְלִית בַּסְפָּרָא דַּאֲגַדְתָּא.⁴ אלא חד זמן איסתכלית אשכחית כתוב בה: מאה ושבעים וחמש פרשיות שכתוב בתורה: דבר, אמירה, ציווי - כנגד שנותיו של אבינו אברהם דכתיב [תהילים סח ט]: "לְקַחְתָּ מִתְּנֻנּוֹת בְּאָדָם". וכתוב [יהושע יד טו]: "הָאָדָם הַגָּדוֹל בְּעַנְקִים".⁵

בראשית רבה יד ו פרשת בראשית – הקשר עם אדם הראשון

"את האדם" - בזכותו של אברהם. א"ר לוי: "האדם הגדול בענקים" - זה אברהם. למה קורא אותו "גדול"? שהיה ראוי להיבראות קודם לאדם הראשון. אלא אמר הקב"ה: שמא יקלקל, ואין מי שיבוא לתקן תחתיו. אלא הרי אני בורא את האדם תחילה, שאם יקלקל, יבוא אברהם ויתקן תחתיו. אמר רבי אבא בר כהנא: בנוהג שבעולם, אדם יש לו קורה שופעת,⁶ היכן הוא נותנה, לא באמצע טרקלין כדי שתסבול קורות שלפניה וקורות

¹ כלב בן יפונה שעמד בראש המתנגדים למרגלים שהוציאו את דיבת הארץ רעה, זוכה בעיר חברון לנחלה. היא העיר עליה מעיד הכתוב בפרשת המרגלים, במדבר יג כב: "וַיַּעַל בְּנֶגֶב וַיָּבֵא עַד חֲבֵרוֹן וְשֵׁם אַחֲיִמָּן שֵׁשִׁי וְתַלְמִי יְלִידֵי הָעֵיֶןק וְחֲבֵרוֹן שְׁבַע שָׁנִים נִבְנְתָה לְפָנָי עֵצֶן מִצְרַיִם". בהזדמנות זו, מספר המקרא מקצת מקורותיה של העיר חברון. זו אולי הזדמנות טובה לאזכר גם את אברהם שחי ופעל סביב העיר חברון היא קרית ארבע, ואת שדה המכפלה שקנה אברהם, אבל המקרא לא עושה זאת. יבוא המדרש וישלים את שהחסיר המקרא ויבנה עליו 'קומה שניה'.

² ראו בדומה גם פירוש רד"ק על הפסוק: "קרית ארבע - ארבע הוא שם הענק והוא האדם הגדול בענקים: שקטה ממלחמה - כי התעצלו בני ישראל להוריש הנשואים". כך גם פירוש מצודת דוד: "קרית ארבע - קרית איש שהיה שמו ארבע והוא היה אדם הגדול בענקים ורוצה לומר: גם למול ענקים היה נחשב לגדול וגובה הקומה", וכך גם פירוש אלשיך ואחרים. ורמב"ן בפרשת שלח לך במדבר יג כב מפרש: "הוא האדם הגדול בענקים שהיה שמו ארבע, והוא הבונה אותה על כן נקראת על שמו, וזה האיש הוליד בן וקרא שמו ענק ועל שמו נקראו ענקים". אבל רש"י כדרכו משלב פשט ודרש ומזכיר גם את דרך המדרש על הפסוק: "ומדרש אגדה האדם הגדול בענקים הוא אברהם אבינו. הוא שגרם להם שהארץ שקטה ממלחמה ארבעים שנה, שנתעכבו במדבר בשכר שכבדו את הזקן בקרית ארבע שאמרו לו: נשיא אלהים אתה בתוכנו". בדרך המדרש וחד"ל נצעד.

³ מתקלל בלשון סגינהור, כמו "ברך אלהים ומוח" (איוב א), "ברך נבות אלהים ומלך" (מלכים א כא). ויש שאומרים שאפילו מתנדה.
⁴ נושא כתיבת ספרי אגדתא והקריאה בהם (הדרשה מהם), הוא עניין שראוי לדיון בפני עצמו. יש לא מעט "בעד" ו"נגד" בעניין זה שכבר דנו בו רבים וטובים. ראו דברינו [כתיבת ספרי אגדה](#) בנושאים המיוחדים.

⁵ עוד שם בהמשך על מאה וארבעים ושבעה המזמורים שבתהילים (בנוסח שבידינו הם 150) שהם כנגד שנותיו של אבינו יעקב, 123 הללויה שהם כנגד שנותיו של אהרן ועוד. ראו דרשה דומה במדרש תהלים (שוחר טוב; בובר) מזמור כב: "אמר ר' יהושע בן לוי: יבוא עלי כן וכך, אם נסתכלתי בספר אגדה מימי. אלא פעם אחת מצאתי ספר אגדה, וראיתי בו מאה ושבעים וחמש פרשיות שכתוב בתורה [דבור] ואמירה וציווי, כנגד מאה ושבעים וחמש שנותיו של אברהם אבינו, מה טעם? לקחת מתנות באדם - באדם זה אברהם, שנאמר: האדם הגדול בענקים". דרשה מורכבת זו צריכה עיון. ניחא הקישור של שנות אברהם למאה שבעים וחמשה אזכורים של דיבור או ציווי ואמירה בתורה, אבל מניין הקישור של הפסוקים "לקחת מתנות באדם" ו"האדם הגדול בענקים" לאברהם? אך זה המדרש שקושר את "האדם הגדול בענקים" לאברהם, דרך שנות חייו, וממילא אל פרשתנו בה נפטר אברהם "בשיבה טובה זקן ושבע". ראו דברינו [ואברהם זקן בא בימים](#) בפרשה זו.

⁶ קורה רחבה וחזקה.

שלאחריה? כך, למה ברא הקב"ה את אברהם באמצע הדורות? כדי שיסבול דורות שלפניו והדורות שלאחריו. אמר רבי לוי: מכניסין את המתוקנת לבית של מקולקלת, ואין מכניסין את המקולקלת לביתה של מתוקנת.⁷

אגדת בראשית (בובר) פרק נ – אדם אחד מאלף מצאתי

"אדם אחד מאלף מצאתי" (קהלת ז כח) - זה אברהם, והאיך?⁸ אלא צפוי היה עד שלא יעמוד אברהם שיעמדו אלף דור, ואח"כ אברהם.⁹ וכן דוד אומר: "דבר צוה לאלף דור אשר כרת את אברהם" (תהלים קה ט). וכיון שראה שאין מהם הנייה, אלא כולם רשעים, קפל אותן והעבירן מהם עשרים דור,¹⁰ ואח"כ ברא לאברהם, לכך נאמר: "אדם אחד מאלף מצאתי" - מצא את "האדם הגדול בענקים הוא" (יהושע יד טו).¹¹

ספרא אחרי מות פרשה ח סוף פרק יב – שר הכנענים שכבדו את אברהם

ר' יוסי הגלילי אומר: אחר שהכתוב שוקל מעשה ארץ מצרים כמעשה ארץ כנען, ומעשה ארץ כנען כמעשה ארץ מצרים¹² - מפני מה זכו הכנענים לישב בארצם ארבעים ושבע שנים, שנאמר: "וחברון שבע שנים נבנתה לפני צוען מצרים" (במדבר יג כב).¹³ אלא בשביל שכר שכבדו את אברהם אבינו שאמרו לו: "שמענו אדוני נשיא אלהים אתה בתוכינו" - בני אדם שכבדו את אברהם אבינו זכו לישב בארצם שבע וארבעים שנה. רבן שמעון בן גמליאל אומר משום ר' יהודה בן לקיש: הרי הוא אומר: "האדם הגדול בענקים הוא והארץ שקטה ממלחמה" - בני אדם שכבדו את הצדיק זכו שתשקוט עליהם את הארץ.¹⁴

⁷ ראו דרשה זו גם בקהלת רבה פרשה ג: " ... ראוי היה אברהם להבראות תחילה, שנאמר: האדם הגדול בענקים הוא. ולמה קורא גדול? שהיה ראוי להבראות תחילה. אלא אמר הקב"ה: אם אני בורא אותו תחילה, שאם יקלקל אין מי יבוא אחריו ויתקן. אלא הרי אני בורא אדם הראשון תחלה, ואם יקלקל יבא אברהם ויתקן אחריו". ובמדרש בראשית רבתי עמוד 80: "גאות אדם תשפילנו (משלי כט כג) - זה היה אדם הראשון שנתגאה על המקום ועבר צווי ואכל ונתגאה מלעשות תשובה. השפילו הקב"ה וגרשו מגן עדן. ושפל רוח יתמוך כבוד (שם) - זה אברהם שהשפיל רוחו ואמר: ואנכי עפר ואפר. ולכך קראו הקב"ה: האדם הגדול בענקים - זה גדול מן האדם הראשון". ראו דרשה זו גם בפסיקתא רבתי (איש שלום) פיסקא ז - ויהי המקריב. וכל זאת, כנגד דרשה ידועה בקהלת רבה פרשה ז: "בשעה שברא הקב"ה את אדם הראשון, נטלו והחזירו על כל אילני גן עדן ואמר לו: ראה מעשי כמה נאים ומשובחין הן וכל מה שבראתי בשבילך בראתי, תן דעתך שלא תקלקל ותחריב את עולמי, שאם קלקלת אין מי שיתקן אחריו". ואילו כאן, אברהם נברא עשרים דורות לאחר אדם הראשון ותפקידו הוא לתקן את קלקוליו. אברהם הוא האדם הענק שמעניק לעולם הזדמנות מחודשת - הוא הקורה הענקית שמחזיקה את שאר הקורות (קורות הבית וקורות הזמן). ואגב, יש לשים לב לקטע במדרש שמביע חשש גם לגבי אברהם: "שהיה ראוי להבראות קודם לאדם הראשון. אלא אמר הקב"ה: שמה יקלקל, ואין מי שיבוא לתקן תחתיו". כמו שאמר קהלת (ז כ): "כי אדם אין צדיק בָּאָרֶץ אֲשֶׁר יִעֲשֶׂה טוֹב וְלֹא יִחָטָא" (שימו לב לאדם שבפסוק). אברהם איננו צדיק שלא עשוי לקלקל ולחטוא, אברהם הוא צדיק שיודע לתקן.

⁸ הכיצד? מדוע?

⁹ נראה להגיה משפט זה כך: "אלא צפוי היה שיעמוד אברהם עד שיעמדו אלף שנות דור וכו'".

¹⁰ ולפי זה, דור הוא חמישים שנה.

¹¹ והמשך הדרשה שם היא בשבח אלקנה ש: "נמצא צדיק יחידי בכל דורו, וכל מעשיו של אלקנה דומים לאברהם" - דמיון זה בין אלקנה לאברהם הוא נושא מעניין לעצמו לפעם אחרת, ראו שבחו של אלקנה במדרש שמואל (בובר א) ה: "שהיה מדרוך את ישראל ומעלה אותן לשילה, לא בדרך שהיה עולה בשנה הזאת היה עולה בשנה אחרת, אלא בכל שנה ושנה היה עולה בדרך אחרת, בשביל לשמע את ישראל להעלותן לשילה" - בדומה לאברהם שהיה מפיץ את בשורת האמונה. לעניינינו, מדרש זה ממשיך את הדרשות הקודמות מדוע אברהם לא היה "אדם הראשון". אדם הראשון נברא, אברהם נמצא. אברהם הוא אדם שעומד בניסיונות. כל עניינו של אברהם הוא להעניק לעולם הזדמנות נוספת - לתקן את קלקוליו הדורות שלפניו ולשמש מגדלור (ענק מאיר) לדורות שיבואו אחריו. ראו מסכת אבות פרק ה משנה ב: "עשרה דורות מאדם עד נח להודיע כמה ארך אפים לפניו שכל הדורות היו מכעיסין ובאין עד שהביא עליהם את מי המבול. עשרה דורות מנח עד אברהם להודיע כמה ארך אפים לפניו שכל הדורות היו מכעיסין ובאין עד שבא אברהם וקבל עליו שכר כולם".

¹² כוונתו לפסוק בויקרא יח ג פרשת אחרי מות: "כְּמַעֲשֵׂה אֶרֶץ מִצְרַיִם אֲשֶׁר יִשְׁבְּתֶם בָּהּ לֹא תַעֲשׂוּ וְכַמַּעֲשֵׂה אֶרֶץ כְּנָעַן אֲשֶׁר אֲנִי מְבִיא אֶתְכֶם שָׁמָּה לֹא תַעֲשׂוּ וּבְחַקְתֶּיהֶם לֹא תִלְכּוּ". ראו דברינו [כמעשה ארץ מצרים וכמעשה ארץ כנען](#) בפרשת אחרי מות, מה נדרש מעם ישראל בין שתי תרבויות מקולקלות אלה - להיות "כשושנה בין החוחים".

¹³ שאין לומר שבני יעקב ירדו למצרים על מנת להרחיקם מתועבות אנשי כנען, שהרי תועבות מצרים לשם גלו, אינן פחותות מהם! ולגבי החשבון של 47 שנים נראה שהוא מורכב משבע השנים שחברון (ארץ כנען) הקדימה את צען מצרים + ארבעים שנות נדודי בני ישראל במדבר - מה שנותן הסבר נוסף לארבעים שנות הנדודים במדבר: "כי לא שלם עוון האמורי עד הנה" - לא רק בגין חטא המרגלים. חשבון זה דורש עיון נוסף. למה למשל הוא לא כולל את כל שנות השעבוד במצרים?

¹⁴ כאן מצוי קשר נוסף לפרשת חיי שרה - קניית מערת ושדה המכפלה. בזכות הכבוד שחלקו הכנענים (בני חת, היבוסים) לאברהם "האדם הגדול בענקים" - זכו למספר שנות שקט ורגיעה ואברהם וצאצאיו לא מיד נחלו את הארץ. ראו מוטיב זה גם בספרא אחרי מות פרשה ח פרק יג אות ח: "למה קדמו מצרים לכנעניים במ' שנה לפורענות? מפני שכיבדו את אותו הצדיק: שמענו אדני נשיא אלהים וגו' ואומר: האדם הגדול בענקים הוא" - מה שעשוי אגב להסביר את 40 השנה הנ"ל. כך גם במדרש בראשית רבתי עמוד 101: "לכל באי שער עירו. למלמד שנעלו כל דלתותיהם ובאו לגמול חסד לשרה. ולפי שכבדו לאברהם וגמלו חסד עמו נתן להם שלוח גדולה. זהו שכתוב: ושם חברון לפני קרית ארבע האדם הגדול בענקים הוא - זה אברהם שהיה גדול בעיני הענקים שהיו בחברון, ובזכות כך והארץ שקטה ממלחמה". וכך גם במדרש זוטא - שיר השירים (בובר) שיר השירים א טו שבזכות "שכבדו את אברהם נותרה מהם פלטה רחב וכל ביתה, מהם הלכו לאפריקי, אף פלטו במלחמה, הכל בזכות אברהם, שנאמר: האדם הגדול בענקים". אגב, בקניית מערת המכפלה לא רק זיכה אברהם את גויי הארץ בכך וכך שנות שקט, אלא גם ויתר על כיבוש ירושלים עד ימי דוד. ראו פרקי דרבי אליעזר פרק לו שתמורת הסכמתם למכירת שדה המכפלה נשבע אברהם ליבוסים "שאינן ישראל יורשים את עיר יבוס, אלא ברצונם של בני יבוס" - ראו דברינו [קניית מערת המכפלה](#) בפרשה זו.

מסכת בבא בתרא דף צא עמוד א – קברניט ומנהיג

אמר רב חנן בר רבא אמר רב: אותו היום שנפטר אברהם אבינו מן העולם, עמדו כל גדולי אומות העולם בשורה ואמרו: אוי לו לעולם שאבד מנהיגו, ואוי לה לספינה שאבד קברניטָא.¹⁵

רש"י איוב פרק א פסוק ג – השוואה עם איוב

"גדול מכל בני קדם" - מדור הפלגה דכתיב: "ויהי בנסעם מקדם" (בראשית יא). אבל מאברהם אינו כן, שהרי באברהם כתיב בו "הגדול", שנאמר: "ושם חברון לפנים קרית ארבע האדם הגדול בענקים הוא" (יהושע יד). היה לו לכתוב 'אדם גדול' ולמה כתב "האדם הגדול"? אלא רמז שהוא אדם גדול שעמד בעשר נסיונות לפיכך כותבין אותו שני ההי"ן. ואיוב שנאמר בו "גדול" לא עמד אלא באחת, שנאמר: "תם וישר וירא אלהים" (איוב א א) - מכל אותו הדור שלא נתפס על אותו עון.¹⁶

מדרש תהלים (שומר טוב; בובר) מזמור מט – בניו של האדם הגדול בענקים

"גם בני אדם גם בני איש" (תהלים מט ג).¹⁷ מהו "גם בני אדם"? אלו בני אברהם דכתיב ביה: "האדם הגדול בענקים" (יהושע יד טו). "גם" - לרבות בני ישמעאל ובני קטורה.¹⁸ "בני איש" - בני נח, דכתיב ביה: "איש צדיק היה בדורותיו" (בראשית ו ט).¹⁹

שמות רבה כח א פרשת יתרו - מתנת התורה בזכות אברהם

דבר אחר: "עלית למרום שבית שבי" - בנוהג שבעולם הנכנס למדינה נוטל דבר שאין עין בני המדינה עליו, ומשה עלה למרום ונטל את התורה שהיו הכל נושאים עיניהם עליה, הוי: "עלית למרום שבית שבי". יכול מפני ששבה אותה נטלה חינם? תלמוד לומר: "לקחת מתנות באדם" - בלקיחה נתנה לו. יכול יהא חייב ליתן לו דמים? תלמוד לומר: "מתנות" - במתנה נתנה לו. באותה שעה בקשו מלאכי השרת לפגוע במשה. עשה הקב"ה קלסתר פניו של משה דומה לאברהם. אמר להם הקב"ה: אי אתם מתביישים הימנו?! לא זהו שירדתם אצלו ואכלתם בתוך ביתו?! אמר הקב"ה למשה: לא נתנה לך תורה אלא בזכות אברהם, שנאמר: "לקחת מתנות באדם". ואין "אדם" האמור כאן אלא אברהם, שנאמר: "האדם הגדול בענקים" (יהושע יד טו). הוי: "ומשה עלה אל האלהים".²⁰

¹⁵ פרשת חיי שרה היא גם פרשת פטירת אברהם ושרה ו'העברת המקל' ליצחק ורבקה (זה אולי מקור טוב לכינוי בית קברות 'בית החיים'). בפטירת אברהם עומדים גדולי אומות העולם ומרכינים ראש בפני "האדם הגדול" שהיה מנהיג וקברניט לעולם. כך במותו של אברהם כששוב אינו יכול לענות. אבל בחייו, ראו הכבוד שמרעיפים בני סדום על אברהם בבראשית רבה מב ה: "מלך אתה עלינו, נשיא אתה עלינו, אלוה אתה עלינו" ואברהם עונה להם: "אל יחסר העולם מלכו ואל יחסר העולם אלוהו". "האדם הגדול בענקים" מזכיר לעולם מי הוא "בעל הבירה", מי הוא מלכו, אלוהו וקברניטו של העולם. ראו דברינו [קברניט](#) בפרשה זו.

¹⁶ הוא עוון חטא דור הפלגה. מה עושה כאן איוב? ראו דברינו [מה לאיוב בפרשת השבוע](#), בפרט השיטה שם שאיוב היה בימי אברהם, והוא "עוץ" שנזכר ברשימת משפחת נחור מיד לאחר סיפור העקדה, וקיבל עליו את הייסורים שאברהם חש מהם לאחר העקדה. ולמדנו מדרשה זו שרש"י מביא, שבני אדם גדולים היו ויהיו (צאצאיו של אברהם עצמו כפי שנראה להלן), אבל "האדם הגדול" בשני ה"א הידיעה שביחד עולים לחשבון מספר 10, יש רק אחד. הוא אברהם שעמד בעשרה ניסיונות. ראו דברינו [עשרה ניסיונות נתנה אברהם איבנו](#) בפרשה זו – בפרט שיטת ר' יונה בפירושו למשנה שהניסיון האחרון לא היה העקדה בסוף פרשת וירא, אלא קניית מערת המכפלה, בראש פרשתנו.

¹⁷ ראו הפסוקים הפותחים את הפרק: "למנצח לבני קרח מזמור: שמעו זאת כל העמים האזינו כל ישרי חלד: גם בני אדם גם בני איש יחד עשיר ואביון: פי דבר חקמות ונהגות לפי תבונות: אטה למשל אגני אפתח ככנור חידתי". התבונה והחכמה (והמשל והחידה) הם ההכרה וההשלמה בזמניות חיי האדם בעולם שסופם כיליון. ראו המשך הפרק שם שאנחנו אומרים בבית האבל.

¹⁸ שוב קשר לפרשת השבוע דרך דמותה של קטורה – היא הגר עפ"י המדרש, שאברהם חוזר לקחתה לאשה אחרי מות שרה. ראו פירוש אור החיים בראשית טז ה: "ותענה שרי, ותברח - כי הגר לא קבלה הדין וחשבה שעברו עליה את הדרך. ודין בת חורין יש לה, לצד שגבירתה נתנה אותה לבן חורין האדם הגדול אברהם אבינו עליו השלום ודאי יצתה לחירות". מי שנדבק באדם גדול הוא בן חורין. [ולקטורה](#) כבר הקדשנו דף מיוחד בפרשה זו.

¹⁹ ורש"י בפירושו לפרק זה בתהלים מביא מדרש זה: "גם בני אדם - בני אברהם שנקרא האדם הגדול בענקים - בני ישמעאל ובני קטורה: גם בני איש - בני נח שנקרא איש צדיק". אברהם היה אולי ראוי להיבראות קודם לאדם הראשון (היינו שהוא יהיה אבי האנושות כולה), אבל נקבע מה שנקבע, אולי בין השאר עקב הרעיון שלא כל בני אנוש צריכים ויכולים להיות בדרכו האמונית המיוחדת של אברהם. אברהם הוא השאור שבעיסה - ואין עיסה שכולה שאור (מה היינו עושים אם כל העולם היה יהודי...). אבל לצד 'ויתור' זה, עדיין אברהם הוא מוטת כנפיים רחבה מזו של יעקב (ויצחק), ותחת "בני אדם" שבפסוק בתהלים, כלולים כל צאצאי אברהם, גם ישמעאל ובני קטורה – הם וצאצאיהם. נראה שיש לצרף מדרש זה לדברינו [אב המון גויים](#) בפרשת לך לך. ושאר בני האדם נכללים גם הם בפרק זה בהמשך הדרשה על "בני איש" – הם בני נח שנקרא "איש צדיק".

²⁰ כבר הרחבנו לדון במדרש זה ודומיו על משה שעלה למרום ושבה את התורה מיד המלאכים, בדברינו [עלית למרום שבית שבי](#) בחג השבועות. כאן נתמקד בדרוש לעניינינו. משה ועם ישראל זכו בתורה בזכות האבות – בזכותו של אברהם אבי האומה, זה שנאמר עליו: "וישמר משמרת מצייתת חקוה ותורת" (בראשית כו ה). מי הוא האדם שלקח את המתנה היא התורה שניתנה במתנה (ראו דברינו [ויתן אל משה ככלותו לדבר איתו](#)) – הוא אברהם! נראה שיש כאן מגמה ברורה של המדרש לשלב את אבות האומה במתן

רש"י שיר השירים פרק ד פסוק ט – הענק שבצוואר כנסת ישראל

באחד ענק - באחד מאבותיך, הוא אחד היה מיוחד וזה אברהם הנקרא ענק האדם הגדול בענקים: ²¹

ויקרא רבה כט ח פרשת אמור – כדאי הוא אברהם לכפר

"אֵךְ הֶבֶל בְּנֵי אָדָם כְּזָב בְּנֵי אִישׁ בְּמֵאֲזֵנִים לְעֹלֹת וְכוּ' " (תהלים סב י) ... א"ר יוחנן: כל הבלים וכזבים שישאל עושין בעולם הזה, ²² כְּדֵי אַבְרָהָם אַבְיָנוּ לְכַפֵּר עַל כּוֹלָן. מאי טעמיה? "האדם הגדול בענקים הוא" (יהושע יד טו). אימתי מתכפר להם? בחודש שמזלו מאזנים. ²³

מדרש זוטא - שיר השירים (בובר) א טו – הגדולה ממשיכה אצל יצחק ויעקב

"האדם הגדול בענקים". "האדם" - זה אדם הראשון, "הגדול" - זה אברהם יצחק ויעקב שנקראו גדולים: באברהם כתיב: "וה' ברך את אדני מאד ויגדל וכו' " (בראשית כד לה). ²⁴ ביצחק כתיב: "ויגדל האיש וילך הלך וגדול" (שם כו יג), ביעקב כתיב: "ויגדלו הנערים" (שם כה כז). ²⁵

שבת שלום וגשמים בעיתם

מחלקי המים

מים אחרונים: ראו מסכת סופרים הוספה א פרק א, התיאור של אברהם כענק פיסי "שהיה גבוה קומתו כנגד שבעים וארבעה אנשים, ואכילתו ושתייתו כך היה, כנגד שבעים וארבעה אנשים, וכוחו כן". עוד שם על "עוג הוא אליעזר, ופרסות רגליו של אברהם אבינו היה, טומנו בכף ידו". ממדי גודל פיסיים ענקיים אלה, מזכירים את גודלו הפיסי של אדם הראשון כמתואר בבראשית רבה ח א: "אדם הראשון גולם בראו והיה מוטל מסוף העולם ועד סופו". ולא זכינו לירד לסוף מחשבתו של המדרש בתיאורים קיצוניים אלה.

תורה (בדומה לשילוב הברור שלהם ביציאת מצרים שמודגש הרבה במקרא). משה הוא ללא ספק מי שהתורה קשורה בו ("זכרו תורת משה", "וזאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל" ועוד), אבל הכל התחיל כבר באבות האומה. ראו דברינו [קיימו האבות את התורה](#) בפרשת תולדות וכן [מצוות טרום סיני](#) בפרשת לך לך. ונראה שבין שיטות (שורות) המדרש מבצעת האמירה הכללית "על כתיפי ענקים". אברהם הוא הענק שעליו עומד משה.

²¹ דרשות רבות נדרשו על הפסוק במשלי ד ט: "לִבְבְּתִנִּי אֲחֹתִי כְּלָה לִבְבְּתִנִּי בְּאֶחָת מְעִינִיךָ בְּאֶחָד עֲנָק מְצֹרֵנִיךָ". ברבים מהמדרשים "לבבתני" נדרש על אברהם, כגון ילקוט שמעוני על הפסוק: "לבבתני אחותי זה אברהם שאיחה להקב"ה כל באי עולם", או תנא דבי אליהו רבה פרשה ו: "כיון שבא אברהם היה לבי על עולמי", ובמדרש הגדול במדבר יג ב: "לבבתני באחת מעיניך, זה אברהם שמסר עצמו לכבשן האש". ואילו "אחד (אחת) מעיניך" הוא משה, כמו בשיר השירים רבה על הפסוק: "באחד ענק מצורוניך, זה משה המיוחד והגבור שבשטיך ... המעולה בשבטים", ופירוש אלשיך: "וקראו ענק מצורוניך, להיותו כענק של מרגליות בצוארי כל ישראל, הוא משה, כי כל מרגליות התורה בו להתקשט ולהתפאר בו כל ישראל וכל תלמיד חכם שבכל דור ודור, כי ממנו הכל שכולם תלמידיו ותלמידי תלמידיו. וזהו באחד ענק כי לענק מרגליות יחשב בצורוניך". אבל רש"י לעיל מעניק את הענק שבצוארה של הרעיה היא כנסת ישראל לאברהם (ולא מצאנו מקור לרש"י זה, האם זו דרשה שלו?). לאור מדרש שמות רבה הקודם, נוכל לפשר ולומר שמשה הוא ענק שניצב על גבו ועל תולדותיו של אברהם הענק שקדם לו. האם אדם – אברהם – משה, היא שרשרת התיקון בעולם?

²² ובנוסחאות אחרות "שבני אברהם אבינו עושים".

²³ וכך גם בפסיקתא דרב כהנא פיסקא כג - ראש השנה, כאשר את הקשר לראש השנה יוצרת כמובן פרשת העקידה שעפ"י רוב המסורות, הייתה באחד בתשרי. כבר הארכנו לדון במוטיב [זכות אבות](#) בדברינו בפרשת בחוקותי, ושם הבאנו את הדעה שהזכרת זכות האבות (יש גם הבטחת האבות) אין פירושה שלעם ישראל יש שטר אינסופי ושהוא מבקש ליהנות מזכויותיהם של האבות עד סוף הדורות. אלא בא לומר לפני הקב"ה שאנחנו 'ממשפחה טובה', יש לנו יסודות טובים שעליהם ניתן לבנות ולפייך גם לסלוח ולתת לנו הזדמנות חדשה. אולי זו גם הכוונה כאן: לא שאברהם יכפר תמיד על כל משוגותינו וחטאינו, אלא שתיתן לנו הזדמנות לכפרה משום שאנחנו "מבית טוב" – צאצאי אברהם. ומה עם יצחק ויעקב?

²⁴ בנאום אליעזר לפני בתואל ולבן. וגם זה בפרשה.

²⁵ הנה לא רק יצחק ויעקב, אלא גם חזרה אל אדם הראשון. דרשה זו מרחיבה את "האדם הגדול בענקים" למי שבאו לפני וגם אחרי אברהם. "האדם" – בה"א הידיעה הוא אדם הראשון (ראו רש"י באיוב פרק א לעיל). ואילו "הגדול" איננו רק אברהם, אלא גם צאצאיו: יצחק ויעקב – גם עשו! ובמדרש תהלים מזמור מט שראינו לעיל: "גם - לרבות בני ישמעאל ובני קטורה". גם כאן יש חיבור לדברינו [אב המון גויים](#) בפרשת לך לך, ונראה שגדלותו וענקותו של אברהם היא בשני מישורים: כדמות אוניברסלית שמאחדת את כל המאמינים באל אחד, וכדמות מכוננת של בני יעקב – עם ישראל. בדמות הראשונה, אברהם הוא "האדם הגדול בענקים" שבא לתקן את קילקולי הדורות שקדמו לו למן אדם הראשון. אברהם מקבל שכר כולם ומונע מכול שני. בדמות השנייה, אברהם מוריש את "האדם הגדול" לדורות שאחריו. הגדולה מתמשכת אצל כל מי שהולך בדרכו של אברהם. בדמות הראשונה הוא "אב המון גויים". בדמות השנייה הוא אבי האומה הישראלית ושל כל הגרים הבאים לחסות תחת כנפי השכינה.